

foglal magában; a „szabályszerű“, voltaképen azt jelenti, hogy a tanuló az iskolai rendet kellően respektálja, de azért már nem (?) „jó“. A „kevésbé szabályszerű“ magában véve egyáltalában nem jelent valami rettenetes dolgot, csak annyit mond, hogy a tanuló „kevésbé“ tisztelte az iskola törvényeit, pedig milyen sujtó fokozat ez! Igén nagy ugrás van továbbá a „kevésbé szabályszerű“ és a «rossz» között, mert ez már erkölcsi *elzúllás* jelzője; vagy ha olyan jelentésben vesszük, mint mikor valakire azt mondjuk, hogy «rossz fiú», — akkor szintén semminemű pragnáns ereje nincs.

A klasszifikálás fontos kérdésével újabban keveset foglalkoznak szakembereink, talán azért, mert a divatos időszerű tanügyi témák körén kívül esik, vagy pedig azért, mert számos, kisszerűnek látszó dologgal kellene e tárgy megvitatásánál bibelődniök. Pedig eltekintve attól, hogy az osztályozás kérdése mint didaktikai kérdés eo ipso időszerű marad és soha sem lehet kisszerű: legalább is az iskolai igazságszolgáltatás *hitélnék* helyreállítása céljából kellene az eszmék tisztázását lehetőleg előmozdítanunk.

(Miskolcz.)

WEBER ISTVÁN.

ÁLTALÁNOS NÉPISKOLAI TANKÖTELEZETTSÉG.

Nálunk a közéletnek majdnem egész terén, különösen pedig a közoktatásügyi kérdésekre nézve, mindent a kormánytól, illetőleg a törvényhozástól várnak; sőt arra is tudnék példákat idézni, hogy ha valamely kulturai vagy humanistikus intézményt egyesek vagy társulatok felbuzdulása kezdeményezett vagy talán létesített: ezen felbuzdulás azonnal véget ért, mihelyt a kormány — épen az illető intézmény hasznosságától indítva — közreműködését felajánlotta. Pedig ha valahol, a kulturai és emberbaráti kérdések megoldásához, a társadalom, törvényhozás és a kormány együttes közreműködése szükséges. Sőt többet mondok: a törvényhozás és kormány ilyenmű kérdést, a társadalom, az abban nyilvánuló erőteljes közvélemény nyilvánulása nélkül, meg nem oldhat. A kulturai kérdést a társadalomnak kell megérlelnie, s a törvényhozásnak csak az ért gyümölcsöt kell leszakítania.

Ha valamely intézmény — a törvény útján — így létesült, továbbra magától is megél, mert élete a nemzet testéből kelt ki; ellenkező esetben mesterséges eszközökkel talán egy darab ideig fenttartható, de mint olyan növény, mely idegen klíma szülötte, melynek számára közéletünk és társadalmunk talajában tápláló anyag nincs, elébb-utóbb elpusztul.

A dolognak ilyenmő felfogása indít engem arra, hogy egy eddig különösnek tetsző eszmét bocsássak közvetlenül tanférfiaink, közvetve pedig egész társadalmunk közvéleményének ítélőszéke elé: ez a *népiskolai általános tankötelezettség* eszméje. Nagy elbizakodottság volna tőlem azt hinni, hogy az én gyenge szavamnak sikerülni fog hazánk közvéleményének érdeklődését a népnevelés ügye iránt felkölteni. Mintha hallanám: «nem támogatja-e eléggé az egész parlament a kormányt, sőt maga az ellenzék is nem licitálja-e túl a kormánypártot, valahányszor népnevelésügyi kérdés forog kérdésben?» Sajnálom, hogy nekem nyíltan ki kell mondanom, hogy rám a népnevelésre vonatkozó ügyeknek az országgyűlésen való tárgyalása azt a benyomást tette, mintha a honatyák úgy volnának velem, mint vagyunk egy nem kedves vendéggel, a kit egy s más tekintetből mégis szívesen kell látnunk. A család tagok túlicitálják egymást a szivesség külső nyilvánításában; de azért ha az illető eltávozott mégis mindnyájan fellélekzenek: »Hála Istennek! Csakhogy elment!» Így vagyunk mi a népnevelés ügyi kérdésekkel is. Bizony ha az érdeklődés a népnevelés ügye iránt valami nagyon bensőleges volna, nem kellene egy Szathmáry Györgynek ily nyilatkozatra fakadni: «Az (t. i. történik) mit én határozottan nemzeti szerencsétlenségnek tartok, hogy vannak közvéleményszerű erős áramlatok, melyek fumigálják, kicsinylik, «alárendelt jelentőségűnek tartják» a népoktatást, de nincs vagy nincs elég erős egy másik ellentétes áramlat mely ám azokat sikerrel ellensúlyozhatná.» (I. Magyar Tanítóképző. 1889. okt.) Midőn alólírott a «F. V. M. Közművelődési egyesület» közgyűlésén ezelőtt mintegy két évvel azon indítványnyal léptem fel, hogy tétessék a népnevelők számára az egyesületbe való belépés minél könnyebbé, mert ha a szerény népnevelők azon tudatban működhetnek, hogy hátuk mögött egy hatalmas egyesület áll, egészen más lelkiállattal munkálkodnak, mintha csak maguknak kell az ellenséges áramlatokkal szembeszállniok: meg-hallgatták ugyan indítványomat, de lehetetlen volt az arczokról le nem olvasnom, hogy oly dolgokat pengetek, a melyek az igen tisztelt tagoknak nem igen voltak inyükre. Vissza ugyan nem utasították az indítványt, csak bölcsen azt határozták «kiadatik a választmányoknak.» A választmány pedig nem tartotta a dolgot érdemesnek még csak arra sem, hogy jelentésébe felvegye. Az említett és számtalan más hasonló jelenségek eléggé indokolják azon felfogást, hogy nálunk a népnevelés ügye iránt a közvéleményben nincs benső érdeklődés s nem is lesz mindaddig, míg az az egész nemzetnek, a nemzet minden egyes tagjának, gazdagnak és szegénynek, hatalmasnak és más támogatására szorulónak, az intelligensnek és pórnak közös ügye nem lesz.

Ha ily körülmények között felszólalok, teszem ezt nem azért, mintha reményleném, hogy a dermesztő közönyt tán sikerül felolvaszta-

nom; hanem azért, a miért egy szent ügy harciosa küzd, még akkor is, ha közvetlen sikerre nincs is kilátása.

És ha igénytelen szóhoz másoknak erősebb szava járul, talán eljő az idő, midőn az általános népnevelés eszméje meg lesz valósítva.

A ma népiskolának nevezett intézet nem népiskola. Én a népiskolát olyan intézetnek fogom fel, melyben a nemzet minden tagja: szegény és gazdag, az intelligens osztályhoz tartozó és napszámos stb. közösen nyeri a nevelése alapját. A mai népiskola: *szegényiskola*. Ezen szegényiskola népiskolává akkor válik, ha a *népiskolai tankötelezettség elve törvényileg* meg lesz állapítva, az az kimondatik, hogy bárki legyen is az, mindaddig semmiféle intézetbe fel nem vehető, míg a teljes népiskola hat osztályát sikerrel el nem végezte.

Az ily értelemben felfogott tankötelezettség megvalósításának: a) lehetőségét és b) szükségességét kívánom a következőkben kimutatni.

I.

a) A 68-ki 38. t. cz. 1. §. a tankötelezettséget nem a népiskolákra, csak általában az iskolákra nézve mondja ki, — a mit aztán úgy értelmeznek, hogy a ki gyermekét a népiskolán túl is akarja taníttatni, az azt már 9 éves korában, tehát a tankötelezeskor befejezte előtt 3 évvel, kivéve a népiskolából; ebből aztán az oly községek, melyekben a népiskolán túl menő intézetek vannak, ismét azt következtetik, hogy a népiskola ötödik és hatodik osztályának felállítását, — tehát a teljes népiskola kiépítése nem is szükséges.

A ki gyermekét a negyedik elemi osztályon túl taníttatni akarja, — pedig azt tenni mindenki köteles — küldje a közép vagy polgári iskola első és második osztályába. Pedig nem mindegy ám a két nemű intézet.

A népiskola mint befejező ismeretet nyújtja azt, a minnek a közép- és polgári iskolában a további ismeretek alapjául kell szolgálnia. Ebből önként következik, hogy a népiskola kiépülésének legfőbb akadálya a közép- és polgári iskolák jelenlegi szervezetében keresendő. Az a kérdés már most: létesíthető-e a nép- és középiskolák között oly viszony, mely szerint e két intézet egymás fejlődésének útjában ne álljon. Hogy a népiskola ötödik és hatodik osztályát a középiskola első és második osztálya nem helyettesítheti, az az épen mondottakból önként következik. Pedig ha egy községben középiskolák vannak, akkor többnyire a népiskola húzza a rövidebbet. Azokat ugyanis, a kik valamely község sorsát intézik, (a befolyásosabb, tekintélyesebb polgárok) sokkal több érdek fűzi a közép- mint a népiskolához; mert az ilyenek gyermekeiket rendszeren a középiskolákba akarják küldeni; hogy hová járjanak a szegény ember gyer-

mekéi — mivel megfelelő korú gyermekek számára kétféle intézetet fentartani a legtöbb község anyagi erejét túlhaladja — az nem az ő gondjuk. Az a kérdés már most, hogy vajjon a népiskola ötödik és hatodik osztálya a középiskola első és második osztályát helyettesítheti-e? És erre határozottan azt felelem: igen.

Nagyon jól ismerem én a középiskolának terjeszkedő hajlamait, mely majd előkészítő osztály követelése, majd lefelé egy kilenczedik osztály fölállításának sürgetése alakjában nyilvánul, de azért állításmat vissza nem vonom. Lehetetlen, hogy fájdalmasan ne érintsen minden népnevelőt, ha látja, hogy esetleges vagy éppen az emberi természetben gyökerező bajokért mindjárt a népiskolát teszik felelőssé. Csak nem régiben is az egységes középiskolai enquete tagjai vádként hozták fel, hogy a népiskolából kikerült «némely növendékek a gondolkodásban lusták.» Én pedig azt mondom, hogy azon korban levő növendékek között, melyben a középiskola azokat fölveszi — 9—10 évvel — csak kivételes a gyors gondolkodású és élénk felfogású. És én ezt nagyon természetesnek találom. Mert a ki ismeri az emberi lélek fejlődési folyamatát, — annak tudnia kell, hogy a 6- és 12 év az emlékezet fejlődésének szaka.* Nem akarom ezzel azt állítani, hogy az emlékezet és gondolkodás között oly szigorú válaszfalat lehet húzni, annyi azonban áll, hogy a gondolkodó képesség, mint domináló lelki tulajdonság csakis a 12-ik életév után lép fel átlagosan. Ebből azonban fegyvert kovácsolni, akár a népiskola, akár bármely más intézet ellen, ép oly indokolatlan, mint igazságtalan volna. Ezeket közbe vetve visszatérek tulajdonképeni tárgyamra, t. i. arra: mire támaszkodva állítom én azt, hogy a népiskola a középiskola első és második osztályát helyettesítheti.

Az ember nevelhetőségének fokát és mértékét nem a nevelő intézet faja, hanem a gyermek természetes fejlődésmenete határozza meg; nem ez utóbbi alkalmazkodik a nevelőhöz vagy intézethez: hanem ezeknek kell eljárásukat a növendék testi és lelki fejlettségéhez szabni. Ha ezt tenni elmulasztják, munkájuk vagy azonnal kárba vész, — vagy ha ideig-óráig valami látszólagos siker mutatkozik is — az elhibázott lépés előbb-utóbb megboszulja magát. Nevezzék már most azt az intézetet akár nép- akár középiskolának, eljárását növendéke fejlettségi fokához kell mérnie, különben falra borsót hány. Álláspontom igazolásául bátor vagyok a középiskola első és második, nemkülönben a népiskola ötödik és hatodik osztálya számára előírt tananyagot, részenként egymás mellé állítva,

* Szerintünk az emlékezet abban a korban fejlődik, a melyben fejlődik a lelki életnek tudtunkkal nincsenek ilyen kizárólagos periodusai. De különben is veszedelmes tételt állít fel a cikkiró, mert könnyen azt lehetne belőle következtetni, hogy éppen csak az emlékezetet kell fejleszteni.

bemutatni. Kiindulási pontúl veszem az elsőre nézve a N. M. vallás és közokt. min. által 1884. évi 15446. sz. a. és 1886. évi 11891. sz. a. kelt rendeleteivel kiadott reáliskolai tantervet s a reá vonatkozó utasításokat; az utóbbira nézve u. a. min. által 1877. évi 21678. sz. a. kiadott elemi népiskolai tantervet. A népiskolai tantervnek a gymnasiumi és polgári iskolai tantervvel való összehasonlítását nem látom szükségesnek, mivel ezek alapvonalaikban — a kezem alatt lévő értesítők tanúsága szerint is — a reáliskolai tantervvel a főpontokban megegyeznek. Nagyon természetes, hogy összehasonlításomban azon tárgyakra terjeszkedem ki, melyek a közép- és népiskolának egyformán tárgyát képezik, a többiekre nézve utólagosan fogok nyilatkozni.

1. Magyar nyelv. a) *A reáliskolában.* Az első osztályban: az egyszerű mondatok, az egész alaktan, olvasmányok, írásbeli dolgozatok; a második osztályban: az összetett szerkezetű mondatok, szóképzés, szórend stb. olvasmányok, írásbeli dolgozatok, (népmesék, mondák). b) *A népiskolában.* III. és IV. osztály. Mondat, mondat-bővítés, mondat-sorozat, szószármaztatás. V. és VI. osztály. A szerzett nyelvtani ismeretek begyakorlása; olvasás, az olvasmányok tartalma a Gyertyánffy-Kis-féle módszertan szerint, reálirányúak (természetrajzi leírások, iparos foglalkozások), és ideális irányúak (népmesék, mondák, krónikák); írás, és pedig leírások, levelek, polgári ügyiratok.

Az előzőkből kitűnik, hogy a magyar nyelvre nézve, a középiskola első és második osztályának tananyaga, a népiskola tananyagától lényegileg nem tér el. Ha azonban az utasításokat methodikai szempontból vetjük egybe, — akkor az elsőséget határozottan a népiskolai utasításoknak kell adnunk. Igaz ugyan, hogy az inductiv eljárást a reáliskolai utasítások is hangsúlyozzák, de mégis megengedik, hogy a tanár «tudományos meggyőződése» alapján más utat is követhessen. Igénytelen felfogásom szerint a nyelv és nyelvtan tanításának helyes módja csak az inductio vagyis a mondattani alapon való tanítás. Az emberi természetben gyökeredzik már, hogy rendszeren a ránk nézve kényelmesebb eljárást választjunk; a deductiv eljárás a tanárra nézve kényelmesebb lévén az inductivnál, biztosak lehetünk, hogy az ily permissiv utasításnál az emberek fele az elsőt fogja választani. A népiskolai utasítások a legpontosabban előírják a tanítás menetét.

Azt is az utóbbiak javára kell irnunk, hogy ezek az ötödik és hatodik osztályban a begyakorlásra fektetik a fősúlyt; és csakugyan a nyelvtani szabályok, kellő begyakorlás nélkül «Zengő érz és pengő czimbalom.» Igaz ugyan, hogy a begyakorlást a reáliskolai utasítások hangsúlyozzák, de mit ér az, ha azok számára időt nem jelölnek ki.*

Ezekből kitűnik, hogy a magyar nyelvi oktatás — pedig ez a legfőbb tantárgy — egyáltalán nem indokolja azt, hogy miért kell a közép-

* Lehet-e szó nyelvtani szabályok tanításáról begyakorlás nélkül?

A szerk.

iskolának növendékeit a népiskola negyedik osztályából vennie. Annyival is inkább, mivel ha netalán a népiskola valami mulasztást követett volna el, azt e tárgyra nézve a középiskolának módjában van helyreépítenia; a mennyiben ugyanis a középiskolai harmadik osztályának tárgyát a rendszeres nyelvtan teszi.

2. Földrajz. a) *A reáliskolában.* Első osztály: a földgömb megismertetése, földrajzi alapfogalmak, Európa államai, Magyarországból kiindulva; második osztály: a többi földrészek ismertetése. b) *A népiskolában.* III. osztály: lakóhely és környékismertetés; IV. osztály: a magyar birodalom — Európa és a többi világrészek természetrajzi földrajzának alapvonalai; V. osztály: előző osztály tananyagának bővítése, súly fektetve a politikai földrajzra; VI. osztály a legszükségesebb tudnivalók a mértani földrajzból.

A mint látjuk lényeges eltérés a két tantervben e tárgyra nézve sincs — legfeljebb annyi, hogy a mit a reáliskolai tanterv bekezdésül nyújt, azt a népiskolai befejezőleg közli. Ezenkívül ez utóbbi többet nyújt, — a mennyiben — hogy a földrajzi oktatás befejezett egészet képezzen — a természettani földrajz elemeit is felveszi, miről az egész reáliskolai tantervben semmi sincs. A mi a tananyagnak methodikai elrendezését illeti, itt is a népiskolainak kell az elsőséget nyújtanunk. Nagy hiba ugyanis a reáliskolai tantervben, hogy a tanítást a földgömb megismertetésével kívánja kezdeni, — a melynek helyesebben utolsónak kellene lennie. — Az indokolás iparkodik ugyan ezt utasításával jóvá tenni, de az ilyen cardinális tévedést bajos kiigazítani.

3. Mennyiségtan. a) *A reáliskolában.* Első osztály: a négy alapművelet egész és tört számokkal, időszámítás; második osztály: geometriai viszonyok és arányok s azok alkalmazása. — b) *A népiskolában.* V. osztály: a tizes rendszer, a törtekkel való műveletek; VI. osztály: a hármas szabályra tartozó feladatok a következtetésekre alapítva (kettőstétel), kamatszámítás, társaság-szabály stb.

Ha a tanterveket e tárgyra nézve is összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy a népiskolaiból a geometriai viszonyok és arányok, a reáliskolaiból az összetett kamatszámítás, vegyítési- és társaság-szabály ez osztályokban hiányzanak, mivelhogy azok csak a harmadik osztály számára vannak előírva. Az a kérdés már, melyiknek eljárása helyesebb? Sajnálattal kell ismét kijelentennem, hogy a mérleget újra a népiskolai tanterv nyomja le. Nagy hiba a viszonyok és arányokról előbb szólni, míg a hármas szabályra tartozó feladatok minden fajtáját a kettőstétel szerint meg nem oldották. Megjárta ez akkor, midőn még Hentschel a kettőstételt a számításban meg nem honosította, mai időben ez methodikai anachronismus.

4. Természetrajz. a) *A reáliskolában.* Az első osztályban: a téli hónapokban egyes állatok, tavaszi és őszi hónapokban egyes növények ismertetése; a második osztályban: az egyes állatok ismertetésének folytatása, az állatok és növények rendek szerinti ismertetése. b) *A népiskolában.* V. osztály a téli hónapokban a népet közelebről érdeklő ásványok és kő-

zetek — a tavaszi hónapokban ugyancsak a népet közelebből jellegzetes növények ismertetése: VI. osztály: a téli hónapokban az állatok ismertetése, a tavasziakban a növények folytatólagos ismerterése és az egész természetrajzi tananyag rendszerezése.

A mint ezen vázlatból látszik, a két rendbeli tanterv e tárgyra nézve vág leginkább egybe. Az eltérés annyiban mutatkozik, hogy az ásványtan a reáliskolában e fokon még nincs felvéve. Mindazonáltal, methodikai tekintben alig lehet kifogásunk akár az egyik, akár a másik ellen. A methodikai követelményeknek ezen figyelembe vétele meg is látszik a középiskolai tanulók által e tantárgyban elért eredményen.

5. **Rajzoló geometria.** a) *A reáliskolában.* Az első osztályban: Planimetriai alaktan, geometriai diszitmények, congruentia stb; a második osztályban stereometriai alaktan, a síklapu testek távlati ábrázolásuk, stb. b) *A népiskolában.* Az V-ik osztályban: az egyenes oldalú idomok mérése, alakítása és az azokra vonatkozó számítások; a VI. osztályban: nagyobb területek fölvétele, rajzolása, köbtartalom-számítás, egyszerű épülettervek.

A legnagyobb eltérés e tárgyra nézve a két tanterv között az, hogy az első a távlati rajzot már az első osztályba fölveszi, s kissé talán theoretikus irányú. Vajjon nem ebben gyökerezik-e a tanferfiak által sem tagadható túlterhelés? Ha azt akarjuk, hogy növendékeink valamely tantárgytól csömört kapjanak, — ezt legbiztosabban az által érhetjük el, ha azt — a növendék korához képest idejekorán kezdjük meg.

6. **Szépírás.** a) *A reáliskolában.* Az első és második osztályban a folyó magyar és német írás, a tervi (rond) írás. b) *A népiskolában.* Az V. és VI. osztályban: Szépírási gyakorlatok magyar betűkkel.

Eltérés a két tanterv között itt az, hogy a német írás, a mi nagyon s természetes, a népiskolaiból hiányzik.

7. **Tornázás.** a) *A reáliskolában.* Első és második osztály: A) Rendgyakorlatok, B) Szabad gyakorlatok, C) Szergyakorlatok, D) Játékok (osztályok szerint.) *A népiskolában.* A IV., V. és VI. osztályban: rend- szabadgyakorlatok, ugrás, mászás, lengés, játék.

E tárgyra nézve legfeljebb annyiban vehető észre a két tanterv között eltérés, hogy a népiskolaiból a szergyakorlatok hiányzanak. És ez azt hiszem, annak ismét nincs kárára, mert az ily korban levő gyermek testi szervezete még nem oly erős, hogy az akár a nyújtón, akár a korláton — e két legfőbb szerez — való tornázást kár nélkül megbírná.

Ezekben kívántam adni azon tárgyak összehasonlítását, melyek a reáliskola s így a polgári iskola s a latint leszámítva a gymnasium első és második osztályának egyaránt tárgyait teszik; lássuk most még azon tárgyakat, melyek a reál- illetőleg középiskola első és második osztályában előfordulnak s az elemi iskola ötödik és hatodik osztályából hiányzanak, — s megfordítva melyek az elemi iskola ötödik és hatodik osztá-

lyában taníttatnak, a középiskola első és második osztályában pedig nem.

Az első csoportba tartoznak: a német nyelv, a gymnasiumban a latin és bizonyos tekintetben a rajzoló geometria; a másodikba a hazai történelem, a polgári jogok és kötelességek ismerete, a természettan elemei és ének. — Látjuk tehát, hogy a míg némely tárgyak a népiskolában talán kisebb terjedelemben taníttatnak vagy nem taníttatnak, más oldalról bőven kárpótoltatnak oly tantárgyak által, melyek a középiskolából hiányzanak és az általános alapműveltséget szépen kiegészítik.

Az a kérdés merül most már fel, hogy vajjon lehetséges volna-e a középiskolai tantervet úgy átalakítani, illetőleg az elemi iskoláéhoz alkalmazni, hogy abból a további művelődésre kár ne háromoljon? Nemcsak lehetséges, de üdvös volna. Mert a változásnak csekély méretűnek kellene lennie. Ha ugyanis a középiskolából a németet, latint és az ábrázoló geometriát elhagyjuk, — illetőleg a hazai történelem, polgári jogok és kötelességek, a természettan elemeivel helyettesítjük: a két tanterv az idézett fokon tartalmilag összevág. Ezen tantervi változtatás azért is kívánatos, mivel ez által az első és második osztály bizonyos fokú kikerítettségét — mely felé különben is észrevehetőleg törekszik — nyerne, egy koncentrikus műveltségi kört alkotna. Az által, hogy ily módon az idegen nyelveket elhagynók, a tanítás egyáltalán nem szenvedne. Mert igaza van Comeniusnak, midőn azt állítja, hogy «idegen nyelveket tanulni vagy tanítani akkor, midőn még anyanyelvünket sem bírjuk alaposan olyan, mint lovagolni akarni, mielőtt járnai tudnánk.» Mir pedig ki meri az állítani, hogy 9—10 éves gyermek anyanyelvét alaposan bírja?

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy tantervi nehézség arra nézve, hogy a középiskolai első és második osztálya, az elemi ötödik és hatodik osztálya által helyettesíttessék, illetőleg a középfokú oktatás alapjává a teljes népiskola tétessék — egyáltalán nem forog fenn. Az a kérdés merül fel ezek után, hogy a célba vett változtatást nem teszi-e nehezzé vagy talán épen lehetetlenné hazai népiskoláink aktualis helyzete. Elismerem, hogy e helyzetben — a megjelölt cél szempontjából — nagy nehézség rejlik, nagyon jól tudom én azt, hogy népiskoláink 78 %-a osztatlan, hogy az osztatlan iskolában működő egy tanító az osztott iskola hat emberének munkáját nem végezheti, de a nehézséget még sem tartom legyőzhetetlennek, illetőleg elháríthatatlannak.

Mert nem azt kívánom én, hogy a középiskola alapjául minden népiskola — tehát az osztatlan is — hanem, hogy az osztott szolgáljon. Nem hagyhatom ugyan említés nélkül, hogy vannak számot tevő pedagógusok is, a kik a valódi népiskola mintaképét az osztatlan iskolában látják, mert ennek növendékei, a hat év után, az elemi iskolában

szerzett egész ismeretanyag birtokában vannak — az elemekre nézve pedig ez nagy fontossággal bír, — mert az előző osztályban tanultakat akaratlanul is folytonosan hallják, míg az osztott iskola növendékei az előző években tanultakat már rég elfelejtették, de azért egy ember mégis csak egy ember.

Fel kell említenem, hogy ezen módosítás esetén a különböző helyzetben lévő népiskoláknak egymás iránt való viszonya is szabályozandó; annyival is inkább, mivel azt magának a népnevelésnek érdeke is megkívánja. Miként vélném én ezen szabályozást, arra nézve máshelyt nyilatkoztam (Népnevelők Lapja), itt csakis következtetésem eredményét kívánom felemlíteni. Én a népiskolák egységét a tananyag azonosságában látom. Mivel ugyanazon tananyagot kevesebb idő alatt elvégezni nem lehet, mivel az osztatlan iskolákban a tanító egy-egy osztályban tetemesebben kevesebb ideig foglalkozhatik; nincs más mód, mint az osztott iskolák négy első osztálya számára előírt tananyagot az osztatlan iskolákban hat évre kiterjeszteni — mi mellett megengedhetőnek vélném, hogy osztatlan iskola kiválóbb növendékei, egy osztott iskolában, évfolyamaiknak megfelelő osztályból tehetnének vizsgát. Lehetne az osztott és osztatlan iskolák szabályozását úgy is felfogni, hogy a mit az osztott iskolában egész terjedelmében tanítunk, ugyanazt az osztatlanban vázlatosan tanítanók. Az ilyen megoldásnak azért nem volnék barátja, mivel a vázlatos valami, csakugyan váz, hús és vér nélküli valami; tehát legkevesebbé felfogható. Volna még egy harmadik mód, t. i. mást tanítanának az osztatlan, mint az osztott iskolában. A kérdés ezen megoldásával azonban a népiskola egységét tennők kockára.

Ezek után a felvetett pontot illető azon kérdésre kell megfelelnünk, hogy vajjon annak foganatosítása elé nem gördülnek-e személyes akadályok, az az képesek lennének-e a néptanítók az elemi iskola ötödik és hatodik osztályában ugyanazt tanítani, a mit a középiskolai tanárok a középiskola I—II. osztályában tanítanak. Nagyon jól ismerem tanügyi állapotaink személyes oldalait, — nem is akarom azokat rózsás színben látni, — tudom, hogy vannak egyesek, a kik a feladatnak megfelelni nem képesek; de azért mégis nagyon szomorú volna népnevelésügyünk helyzete, ha tanítóink legnagyobb részét erre képtelennek kellene tartanunk. Hisz a növendékek a középiskola négy osztályából vétetnek fel a tanítóképzőbe; ha ott semmi tárgyi ismeretet — a methodikain kívül — nem szereznének, pedig bizony szereznek, még akkor is tudnának eleget, hogy úgy tanítanának e fokon, mint középiskolai tanáraink. Sőt többet mondok: nagyobb részük jobban. Távol legyen tőlem, hogy én középiskolai kartársaimat sérteni akarjam; de úgy vélem, hogy nem is sértem őket, ha azt állítom, hogy ők sem tudhatnak és alkalmazhatnak olyan valamit, a mit maguk sem tanultak, — tuda-

másom szerint pedig sem nem tanulták vagy tanulják és gyakorolják a tárgyak tanításának elemi módszerét. Már pedig a középiskola első és második osztályában, a mint ez utasítások és több helyen hangsúlyozzák, a tanítás bizony még csak elemi tanítás. A bajon még az sem segítené gyökeresen, ha a középiskola első és második osztályának tanáraitól, a mint ezt Franciaországban teszik, néptanítói oklevelet követelnénk: mert a tanár még akkor is a felsőbb osztályokra helyezné működésének súlypontját s az alsóktól minél előbb megszabadulni iparkodnék.

Ebben látom én egyik okát annak is, hogy az első és második középiskolai osztályban, miért kell oly sok növendéknek az iskolába sikertelenül járnia. Ép ezen oknál fogva, én a teljes középiskolák ujabban inaugurált rendszerét sem helyeselhetem. — Hogy a népiskolai tanító jelzett hivatásának jól megfeleljen — ez iránt már csak az is kezességet nyújt, hogy működése koronájának ép az ötödik és hatodik osztályt tekintené.

Annak tehát, hogy a népiskola a közép- és ezzel együtt egyéb iskolák alapintézetévé tétessék: sem elháríthatatlan tárgyi, sem alanyi akadályok nem gördülnek eléje, azaz a népiskolai általános tankötelezettség megvalósítható.

II.

Ezek után térjünk át a kérdés második részének, t. i. az általános népiskolai tankötelezettség létesítése szükségességének tárgyalására.

Ezen szükségesség első és legfőbb bizonyítékát a középiskolai tanulók statisztikai adataiban találom. 1890/1. tanévben ugyanis a kétféle középiskola — reálskola és gymnasium — tanulóinak száma 42,116 volt. Ezen számból az első osztályban vizsgát tett: 10,118, a nyolcadikban 2455. Kérdés: mi lett, illetőleg mi lesz azokból, a kik a nyolcadik osztályig elmaradnak, — tehát a jelen esetben 7663-ból? (I. Vallás- és közokt. min. 20-ik jelentése az 1890/1. l. évről II. k.) Felelet: a legnagyobb részben elzüllebenek. — E szám még inkább növekszik, ha az érettségi vizsgát tettek számát tekintjük; pedig ha igazságosak akarunk lenni, azt kell tekintenünk; mert középiskolát végzeteknek csakis ezeket vehetjük. A kérdés alatti tanévben e vizsgálatnak megfelelt 1885. — Hiába mondjuk nekem, hogy az érettségi vizsgálatokig osztályonként elmaradók még mindig hasznos tagjaivá lesznek a társadalomnak: a reálisan gondolkodók előtt elzüllebenek maradnak mindazok, a kik valamely pályára lépnek és azt be nem végzik. Ha az ilyen elmaradókban más kár nem esik, mint az, hogy bennök rövid tanulói pályáik alatt magasabb igények támadnak, melyeknél fogva azon állapotban, melybe őket sorsuk dobja, megelégedni nem fognak: már magában ez társadal-

milag oly veszteség, melynek kára kiszámíthatatlan. No de ne legyünk oly szigorúak és vegyük fel, hogy a két osztályt végzettek még mindig választhatnak oly pályát, melyben az, hogy ők középiskolákban tanultak, kárral nem jár; az elzültek száma még mindig tetemes marad. Az említett tanévben a második osztályban 7601 tett vizsgát — kivonva ebből az érettségi vizsgát tettek számát — 1885 —; az elmaradtak még mindig 5716-ra, tehát a célhoz jutottaknak több mint háromszorosára rugnak. Sőt menjük még ennél is tovább. Vegyük fel, hogy az alsóbb fokú, illetőleg kevesebb előkészültséget igénylő intellektuális pályákra, a négy osztályt végzettek minden kár nélkül léphetnek. Közbevetőleg legyen mondva én az ilyen kevesebb előkészültséget igénylő intellektuális pályákon — tanító, vasuti-, posta-, kezelő-tiszt stb. — sokkal szívesebben látnám a felső népiskola növendékeit; mert ez iskolában semmi olyan feleslegeset nem tanulnak, melyet jövő élethivatásuk érdekében nem értékesíthetnének. Az ötödik osztályban az említett tanévben 3856 tett vizsgát, a nyolcadik osztályig elzüllöttek tekinthető tehát 3586 — 1885 = 1971. Mi lesz ezekből? Lesznek olyan individuumok, kik sem az intelligens, sem a nem tanultak osztályához nem tartoznak; kikkel sem a társadalom, sem maguk magukkal megelégedve nem lesznek, kiknek meg lesznek magasabb igényeik, de ezen igények kielégítésére sem képességük, sem akaratuk nem lesz: lesznek *intelligens proletárok*. — E proletár osztályt a polgári iskolák, jelenlegi szervezetükben, szintén nagy mértékben szaporítják. Én a közép polgári osztály alatt ugyanis a kereskedőket, iparosokat, gazdálkodókat értem. E pályák közül a polgári iskolák csakis a kereskedelmire — természetesen középkereskedelmi iskolával kapcsolatban készítenek elő, — az ipari és földmives pályáknak alig van valami iskolájuk.

És itt közbevetőleg ismét előre vissza kell utasítanom egy vádat; és ez az, mintha az én e tárgyban írt úgy egyéb, mint jelen felszólalásomnak éle polgári iskoláknál működő kartársaim ellen volna irányulva; sőt ellenkezőleg, én a legnagyobb tisztelettel hajlom meg mind szak-képzettségük, mind általán is tapasztalt methodikai jártasságuk előtt; szívesen látnám őket a felső népiskolában, sőt a középiskolákban is, ez utóbbiakban azon biztos reményben, hogy ide az abban jelenleg nagy részben hiányzó methodikának bemenetelt szereznének: de épen azért felette sajnálom, hogy ezen erők egy szerintem — a kereskedelmit kivéve — semmi célra nem szolgáló intézetben fecséreltetnek el. Ezek után lássuk, mit szólnak — itt is — a statisztikai adatok? Az 1890/1. tanévben a 79 fiú-polgári iskolában összesen 10576 növendék volt; ebből első osztálybeli volt 4032, ötödik osztálybeli 225, hatodikban 162 tanuló. Mi lesz az osztályonként elmaradottakból? Egyik része átlép a középiskolákba és azoknak a szóban levő szempontból vett mérlegét nagy

mértékben rontja, más része rövidebb előkészültséget igénylő intellectuális pályára lép; de iparos, földműves nem igen lesz belőlök. A közép- és polgári iskolákban elmaradottakra nézve felhozatni szokott azon mentesség, hogy «hát az így szokott más országokban is lenni», nagyon sovány mentesség és kevés vigaszt nyújt, mert mi hasznom van nekem abból, midőn a házam ég, hogy hisz a szomszédomi háza is ég? Avagy elfogadható-e az morális principiumul: si omnes peccant, nemo peccat! Bizonyára nem! De hát jól van-e ez így? Határozottan nem, mert ily viszonyok termik vagy legalább érlelik a sociálismust. Még csak kevéssel ezelőtt azzal dícekedtünk, hogy a magyar ember vérében nincs talaj a fölforgató tendenciákra. Most már ezt sem mondhatjuk; mert nem régiben is polgár vérnek kellett hullnia e kérdés előbbre vitele czéljából. (Békés-Csaba). De ezzel nem akarom azt állítani, hogy minden társadalmi bajainknak gyökere az iskolában, illetőleg az oktatásügyi szervezetben rejlik, vagy hogy az iskola minden sociális betegséget orvosolni képes.

Igénytelen felfogásom szerint mindazon bajok, melyeket sociálismus, communismus, agrarismus stb. nevek alatt ismerünk, az újabb társadalmi átalakulások természetes következményei. Azokat előidézni, vagy előállításukat megakadályozni, — sem az iskola, sem más társadalmi intézmény nem képes; mind az iskola, mind más intézmény legfeljebb enyhítheti és általuk előidézett sebeket. Véleményem szerint elhibázott lépés volt a czéhrendszer is már akkor eltörölni, midőn az iparos-képzésről más úton kellőképp gondoskodás még nem történt; mert a czéhrendszer mellett, habár rosszúl is, de mégis csak képeztettek iparosok, de ezután egy darabig teljes tervtelenség állt be. Minden iparos pályát — kisebb-nagyobb mértékben oda nem való elemek leptek el, kiket aztán a középiskolából kikerült proletároknak könnyű volt és lesz félvezetniök. Ha egyéb ok nem volna, mint az épen említett sociális, — már ez egy magában elég volna arra, hogy a népiskolai tankötelezettséget követeljük; de van még más ok is. Ezek között nem utolsó az, hogy egy 9—10 éves növendék számára nagyon bajos pályát választani. Nem így áll a dolog egy 12—13 éves növendékkel: Több mint húsz évi tapasztalatom arról győzött meg, hogy a milyennek mutatkozott egy 12 éves növendék, olyanná vált a 24 éves ifjú; ez alól csak ritkán találtam kivételt. Hogy ezen dolgot a középiskolák statisztikai adatai nem látszanak igazolni; ennek okát én először abban találom, hogy a középiskolák tanárai sok esetben nem egyúttal nevelők is. Ők csak az látják, hogy tanítványaik valamit nem tudnak, de a legtöbb esetben nem kutatják, hogy vajjon annak oka tehetség hiányában vagy gyermeki pajkosságban rejlik-e? Más esetekben nagyon jól látják, hogy egyik vagy másik tanuló nem tanulónak való, de azért mégis hagyják a dolgot, azt gondolván, hátha később majd megjavul.

Nem hagyhatom el e pontnál még egy körülmény felemlítését. A nemzetek, felekezetek, társadalmi osztályok közötti ellentétek azon mértékben mérgesednek el, a mily mértékben elzárjuk előttük az alkalmat, hogy egymást megismerjék. Én itt csak az utolsóról kívánok szólni. Ha már a 9 éves gyermeknek tudtára adjuk, hogy mi őt nagy úrnak szántuk, akkor benne mielőbb kifejlődik más gyermekek iránt a lenézés, megvetés és gőg; míg a szegény gyermekekben a gazdagok iránt való való irigység, később gyűlölet érzelmei támadnak. De hát mondják, ez ugyanaz, mintha a szegényebb sorsú gyermekeket a középiskolába küldendők. Korántsem. Mert a középiskolákban a jobbmodú gyermekek vannak többségben, a kik tanulótársaik felett okvetetlen bizonyos supremátiát kívánnak gyakorolni; és ha kerülnek is oda szegényebb sorsúak, azok — az általam javasolt szervezett mellett — okvetetlen tehetségesek — a tehetség pedig mindenkinek imponál; míg a népiskolában rendszeren a szegényebb vagy egyenlő sorsúak vannak többségben. Itt a gazdagnak kell a szegényebbhez alkalmazkodnia, nem megfordítva. Azonkívül a középiskolában elmaradott — esetleg szegény — nagyon is érzi, hogy ő kizáratott; míg a népiskolából más pályára lépő ily kizárást nem érezhet. Ha ezek után nekem valaki azt mondaná: «Hisz ez mind szép, de miként készüljön el a növendék 6 év alatt a főiskolai tanulmányok hallgatására?» Egyszerűen így felelnék neki: Ezen szervezkedés mellett az előkészületi idő nem rövidülne meg, csakis színtere változik; azonkívül, ha a középiskolának határigazgatása van szüksége — Dezső L. kartársam szerint — tegye ezt fel- és nem lefelé. Különbben szerintem ily határigazgatásnak szüksége nem forog fenn. Ha most a dolognak anyagi oldalát tekintjük, a következő eredményre jutunk. A középiskola két első osztálya számára három tanerő szükséges, mivel egy középiskolában legalább 12-nek kell lenni. Ezen három tanerő díjazására — a dologi kiadásoktól itt teljesen eltekintve — két ötödéves pótlékkal, mert ide tapasztalt emberekre van szükség, — à 1600 frt = 3800 frt fordítandó. Ha az elemi tanítók számára 600 frtot veszek fel, a két tanerő díjazása 1200 frtra rúg, tehát ugyanazon szolgálatot az első esetben 2600 frttal díjazzuk magasabban. Ha ez összeget a középiskolák számával 183 szorozzuk, 475800 frt tekintélyes összeget nyerünk. Hol vannak még a dologi kiadásból eredő többletek? Hol a polgári iskola költségei? Föltéve már azt, hogy a középiskolák a kérdésben levő elemi fokon még tízszer jobban felelnének is meg a methodika követelményének, mint az elemi, illetőleg népiskolák: vajjon, kérdem, még akkor is megbírná-e a mi közoktatásügyi költségvetésünk ezen luxuriosus költsékezést? Vajjon indokolható-e ez akkor, midőn a nemzet napszámosainak a néptanítóknak díjazását még irlói díjazásra sem lehet felemelni? A szülők több kiadásaitól itt egészen eltekintek.

A népiskolai tönkötelezettségnek végrehajtása lefelé első sorban közgazdasági kérdés. Mert hiába állítunk iskolát, hiába parancsoljuk meg a gyermekeknek iskolába járását, ha a szegény embernek nincs betevő falatja, ha nincs anyija, hogy gyermekének ruhát szerezhessen, ha a családot tápláló tehenét nincs kire bizni legeltetés végett! Az iskolából való elmaradásnak napjainkban, már csak a ritkább esetekben, az oka az, hogy a szülők a neveltetésnek szükségességét nem érzik. A népiskolai tankötelezettségnek végrehajtása fölfelé tanügyi, a politikai társadalmi és közgazdasági szükségesség. Ha a hadseregnél a szegény és gazdag, úr és pór egy és ugyanazon sorban áll, egy és ugyanazon szolgálatot végez: egyáltalán nem látok egyetlen egy okot sem arra, a miért azok az iskolában is ugyanazon padban ne ülhetnének. Sőt az iskolának e tekintetben is életre kellene nevelnie, hogy a katonai szolgálatnál összeketülők már az iskolában egymáshoz szoknának. Az egymással nevelkedőkben az összetartozandóság s bizonyos fokig a közös hazaszeretet érzelme is kifejlődik.

És most még egy szót népnevelő társaimnak!

Mindaddig, míg a népiskola igazán népiskolává nem lesz, míg a közoktatásügy szervezetének nélkülözhetetlen kiegészítő tagjává nem válik, — népnevelőink ne számítsanak egyébre, mint a közoktatásügy asztaláról lehulló morzsálékokra. A nagyok, hatalmasok és gazdagok a nemzet testének csak kis százalékát képezik ugyan, de azért nemcsak nálunk, de másutt is, ők intézik a nemzet sorsát. Nem mondom én, hogy közöttünk nagyszámú önzetlen férfiú nem volna, de a nagyobb részük csak olyan institutiót támogat, mely az ő érdekét is szolgálja, nekünk tehát szívvel-lélekkel arra kell törekednünk, hogy a népiskola az egész nemzetnek lépjen szolgálatába.

Ime ezekben kívántam az általános népiskolai tankötelezettség behozatalának lehetőségét és szükségességét kimutatni. Vajha sikerült volna általa közoktatási ügyünk szervezete kérdésének megoldásához csak egy szemernyivel is hozzá járulnom.

SOMOGYI GEZA.

Megjegyezzük, hogy a fődologban nem fogadhatjuk el a cikkiró álláspontját. Schematikus tanterv-összehasonlításokkal bajos az iskolák jellemét eldönteni. Aztán a cikkiró a népiskolában csak a jót, a középiskolában csak a hiányokat nézi. Nem akarjuk eldönteni, hogy a tanügynek melyik iskolanemre vonatkozó ága fejlettebb a másiknál, de annyit bizvást állíthatunk, hogy a középiskolai tanügy nálunk ma a nagy nemzetek tanügyének niveaujára emelkedett s azok a vádak, melyekkel a cikkiró illeti, ma már jórészt jogosulatlanok.

A szerk.